

Depremi Felakete Dönüştüren Yeni Sağ Politikalarıdır

Foto: JMO arşivi

Giriş

17 F Ağustos 1999 Marmara Depremi, toplumda yalnız bilimsel tartışmaları gündeme getirmediydi; aynı zamanda depremi toplumsal bir felakete dönüştüren devletin küçültülmesini, sosyal devletin tasfiye edilmesini öneren ve uygulayan yeni sağ anlayışın acizliğini de ortaya çıkardı ve sorgulanmasına neden oldu.

Yaşanan çaresizlik herkesi yeni sağ politikaları değerlendirmeye yöneltti. Süreç, toplumun bu yönde bilgilenmesi ve bilinçlenmesi açısından kalıcı sonuçlar doğurmaya adaydır,

Deprem

Jeolojinin en önemli araştırma konularından birisi depremdir. Her yıl binlerce insanın yaşamını yitirmesine, yaralanmasına ve büyük mal kayıplarına neden olan deprem» "yerkürenin üst kısmında, uzun bir zaman aralığında biriken gerilmelerin, kayaların direncini aşınca an olarak boşalması olayıdır," Bu boşalma ile oluşan sismik (elastik) dalgalar her yöne yayılmakta ve yeryüzü sarsılmaktadır,

Bunun sonucunda, "yerkürenin dış kısmında, kabukta meydana gelen yırtılmalara fay adı verilir. Faylar açığa çıkan enerjinin miktarına ve odak derinliğine göre yeryüzünde gözlemlenebilir. Depremi olayının ya da enerji boşalım olayının yerküre içinde başladığı yere iç merkez (odak), bunun düşey olarak yeryüzündeki izdüşümüne dış merkez™ denir.

Depremın büyüklüğü (magnitüd), deprem sırasında açığa çıkan enerjinin bir ölçüsü olup, depremin aletsel kayıtlarından elde edilmektedir. Bu değerler 1-9 arasında değişir ve logaritmik olarak artış gösterirler. Depremın şiddeti ise, depremin meydana geldiği alanda deprem sonrasında yapılan hasar çalışmalarından, gözlemlerden elde edilen birimdir ve 1-12 arasında değişir.

Büyük depremler sonucunda geniş alanlarda doğanın dengesi altüst olur. Belirli bir süre içerisinde, gerilim alanları yer değiştirir,, zayıf yerler peşpeşe kırılır ve orta-küçük büyüklükte artçı depremler meydana gelir. Öncü depremler ise, her zaman olmayabilir ve olma nedenleri de tam olarak açıklanabilmiş değildir. Genellikle bunlar büyük depremlere yakın ve küçük boyutta olduğundan izlenmesi de zordur. Ancak, öneö depremler konusunda araştırmalar sürdürülmektedir.

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi, sağ yönlü, yanal atımlı bir fay olan Kuzey Anadolu Fayı üzerinde meydana gelmiştir.

Bingöl-Karlıova'dan başlayan ve batıda Ege Denizi'ne kadar devam eden KAPın uzunluğu yaklaşık 1200 km kadardır. 4 milyon yıldan beri aktif olup bu fayın toplam yatay atımı bugün 25 km'ye ulaşmıştır. Dolayısıyla, yılda 0.5-0,8 cm kadar Anadolu batıya doğru ilerlemektedir.

Bir önemli konu da aktif faylar üzerinde meydana gelmiş olan ve gele-

cekte de olabilecek depremlerin tekrarlanma periyodlarıdır. "M=7 ve daha büyük depremlerin tekrarlanma periyodu 300-400 yıl, M=5-6 arası depremlerin tekrarlanma periyodu 10-30 yıl, M=4 ve daha küçük depremler ise Türkiye'nin her yerinde ve her an olabilecek depremlerdir. Kuzey Anadolu fayında 1939 Erzincan (M=7.9), 1942 Erbaa-Niksar (M=7.3), 1943 TosyaJlgaz (M=+7.3), 1944 Bolu-Gerede (M=7.3), 1957 Abant {«=7.1 },, 1967 Adapazarı (1=7.0) ve 1992 Erzincan (M=6.7) büyüklüklerinde depremler olmuştur,"

Türkiye,, jeolojik konumu nedeniyle bir deprem ülkesidir, Ayrıca, 1.1 yılda bir yıllık depremlerin meydana geldiği en sık yıkıcı deprem periyoduna sahip ülkelerden birisidir, Son deprem hariç, içinde bulunduğumuz yüzyılda 57 yıkıcı deprem, meydana gelmiş ve bunlar 67.500 kişinin ölümüne, 335.000 yapının yıkılmasına veya ağır hasar görmesine neden olmuştur, Ülke yüzölçümünün % 95'i, nüfusun ise % 98'i deprem riski ile karşı karşıyadır.

Bilimsel Veriler Dikkate Alınmalıdır

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminden sonra hazırlanan çeşitli bilimsel raporlar, önümüzdeki 30 yıl içerisinde Marmara denizi içinde,, İstanbul'un güneyinde ve İstanbul'u etkileyecek bir yıkıcı depremin meydana gelme olasılığının çok yüksek olduğunu ortaya koyuyor. Bu nedenle bilimsel çalışmalarından elde edilen verilerin dikkate alın-

ması bir zorunluluktur.

Ancak,, kapitalizmi bilimi insanlığın hizmetine sokulması gereken, onun refahı ve mutluluğunu sağlayıcı bir araç olarak görmemekte, kar maksimizasyonu sağlayacak bir araç olarak değerlendirmektedir. Yeni sağ işe, bununla da yetinmemekte, bilimi tarihsel süreçte ortaya çıkan toplumsal kazanımları ortadan kaldırmak için de kullanmaktadır.

Bu koşullarda bilimsel verilerin dikkate alınmayacağını düşünmek için son derece haklı nedenler bulunmaktadır.

Yeni Sağın Yükselişi ve Sonuçları

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte sosyalist sistemin gücü artmış, ve bu durum hem; geri kalmış ülkeleri ve o ülkelerde yürütülen ulusal kurtuluş savaşlarını etkilemiş hem de dünya kapitalizmini her alanda bir rekabete zorlamıştır.. Sosyal devlet» refah devleti uygulamaları bu rekabetin sonucunda yaygınlaşmıştır.

İki bloklu dünya ve soğuk savaş koşulları» her alanı olduğu gibi» Birleşmiş Milletler politikalarını da belirlemiştir. Nitekim, 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde düzenlenen I. Habitat Konferansında insan yerleşmeleri konusunda belirlenen politikalar bu yönde olmuştur. Konferansta, barınmanın, konut edinmenin insanlar için bir hak olduğu» bu hakkın kullanılabilmesi için devletlerin gerekli önlemleri alması ve zengin ülkelerin yoksul ülkelerde yaşanan barınma ve konut sorunlarının çözümüne katkıda bulunması gerektiği yönünde kararlar alınmıştır.

Ancak, dünya kapitalizmi, 1970'lerde ekonomik olarak daralmaya ve sosyal devlet politikalarının maliyetlerini karşılamakta zorlanmaya başlamıştır. 1974

Petrol Krizi ise, bu süreci daha da hızlandırmıştır. İşte,, 1979-1981 aralığında İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan, dünya kapitalizminin yaşadığı sorunlara çözüm bulmak için iktidar olmuşlar ve yeni sağ politikaları uygulamaya koyulmuşlardır. 1989-1991 aralığında Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde yaşanan çözümlerle hızlanan bu süreç» gelişmiş ülkeler lehine yeni dengelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yeni dengeler Birleşmiş Milletler politikalarına yansımış, BM güçlülerin platformuna dönüştürülmüştür. Bir yandan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 42. Genel Oturumunda doğal afet zararlarının azaltılması, yapılan çalışmaların koordine edilmesi, bilgi iletişimi ve demeyim aktarmaları gibi konularda işbirliği yapılması tartışılarak, 1990-2000 yılları arasında kapsayan dönem "Doğal Afet Zararlarının Azaltılması Uluslar arası On Yılı" ilan edilmiş» bu yönde ulusal komitelerin oluşturulması özendirmeye çalışılmış, diğer yandan da 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilen II. Habitat Konferansında yeni sağ tezler onaylanmıştır. Artık, barınma ve konut edinme insanlar için bir hak olmaktan çıkarılmış, ihtiyaç olarak tanımlanmış, ayrıca devletlerin ve zengin ülkelerin bu alanda bir sorumluluğu bulunmadığı üstü kapalı ifadelerle dile getirilmiştir.

Ancak,
kapitalizm bilimi insanlığın hizmetine sokulması gereken» omum- refahı ve mutluluğunu sağlayıcı Mr araç olarak görmemekte, kur mak-simizasyonu sağlayacak bir araç olarak değerlendirmektedir» Yeni sağ işe, bununla da yetinmemekte» bilimi tarihsel süreçte ortaya çıkan toplumsal kazanımları ortadan kaldırmak için de kullanmaktadır»

Türkiye, dünya kapitalizmindeki bu anlayış değişikliğine uyum sağlayan ilk ülkelerden birisi olmuştur. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ile bu süreç başlatılmış, 12 Eylül Darbesi ile önü açılmış, 1982 anayasası ile güvenceye alınmış ve pek çok kararla sürdürülmüş, desteklenmiştir.

Türkiye'deki sisteme yönelik bu anlayış değişikliği, toplumsal sorunlara köklü hiçbir çözüm getirmemiş, tersine sorunların daha da ağırlaşmasına neden olmuştur.

Kapitalist sistemde 1970'lerden sonra ortaya çıkan bu farklılık Türkiye'de hemen yapı sektörüne de yansımıştır. İmar alanında yeni sağ anlayış doğrultusunda ve hızlı bir biçimde uygulamalar başlatılmıştır. Turgut Özal döneminde, 1985'de çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasası bu anlayışla hazırlanmıştır. Yasanın genel felsefesinde denetim bir kamu görevi olarak görülmemiş, pek çok maddesinde kamusal denetimi zayıflatan hükümlere yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru sonucunda bu maddeler iptal edilmiştir. Ancak, yeni sağ politikaları savunan iktidarlar, kamu hizmetlerini ve kamusal denetimi zayıflatan girişimlerine ısrarla devam etmiştir. Bu yönde yapılan tüm uygulamalar devletin sorumluluğunu ağırlaştırılmış ve onu kusurlu duruma getirmiştir.

Kamu birimlerinin kuruluşundan ya da işleyişinden doğan nesnel nitelikli aksaklık ya da bozukluk olarak tanımlanan kusurların yoğunlaşması» hizmetin hiç işlememesi geç işlemesi veya kötü işlemesi hallerini yaygınlaştırmıştır.

Anayasa'nın 57. maddesinde, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır." denilmiştir. Ancak, devlet bu yöndeki görevlerini yerine getirmemiştir. Kamu kuruluşları olan hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler kamusal denetimi yapabilecek düzeye getirilememiş, getirilmemiştir. Bunun için gerekli olan nitelikli işgücü istihdam edilmemiş, araç-gereç, laboratuvar, vb. gibi gereksinimler karşılanmamış, personelin hizmet içi eğitimine yönelik çalışmalar yapılmamış ve araştırma-geliştirme için olanak sağlanmamıştır. Bu yönde önemli katkısı alabilecek meslek örgütleri desteklenmemiş, tam tersine her yönden engellenmiştir.

Yeni Sağın Yapı Sektörüne Yaklaşımı

Deprem sonrası yapılan tartışmalar, yeni sağ anlayışın savunucularının bir doğa olayı olan depremin toplumsal felakete dönüşmesinde uyguladıkları politikaların etkili olduğunu, sorunları daha da ağırlaştırdığını görmek istemediklerini ve nedenlerin üstünü örtmeye çalıştıklarını ortaya koymuştur. Diğer yandan, depremin ortaya çıkardığı

yatırım potansiyelini bir bölümü' alanı olarak gördükleri, ayrılacak kaynakları ele geçirmek istedikleri açıkça gözlenmektedir.

1948 ile 1988 tarihleri arasında 12 tane imar affı kapsamında yasa çıkarılmıştır. Eğer deprem olmasaydı veto edilen son: Af Yasası'nın bir maddesi de yine imar affı olacaktı. Bu uygulama ve girişimlerin amacının güçlü kamusal denetiminin yapıldığı, insanların planlı yerleşim alanlarında, projelendirilmiş ve bunlara uygun olarak yapılmış konutlarda yaşamalarını sağlamak olmadığı, kamu arazilerinin paylaşımını hedeflediği son derece açıktır.

Bugüne kadar yer seçimlerimde, planlamada yapılan büyük yanlışlıklar, binaların zemin sorunları dikkate alınmadan yapılması vb, bunların en açık kanıtı olup, sorunların basit bir ihmale dayanmadığını, bir sistem sorunu olduğunu ortaya koymuştur.

Yeni sağın savunucuları, daha depremin acıları yaşanırken sorunların nasıl çözüleceği konusunda görüşlerini açıklamaya başlamışlardır. Planlama, projelendirme ve uygulama gibi birbirini izleyen bir süreçte kamusal denetimin önemi ortadayken ve bu denetimin güçlendirilmesi için pek çok işin yapılması gerekirken» vergi "reformu", sosyal güvenlik "reformu", yerel yönetim "reformu"na benzer ve sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirecek yine "reform" niteliğinde yeni bir yasa tasarısını aceleyle gündeme getirmişlerdir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan "reform" niteliğindeki "Yapı Denetimi ve Sorumluluk Kanunu Tasarısı" her ne kadar aceleyle gündeme getirilmiş ise de, tasarıya egemen olan yeni sağ anlayışın uzun bir geçmişi

olduğu bilinmektedir. 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasasında bu anlayışın ilk izleri vardı. "Yeminli Bürolar" olarak bilinen, kamusal görevlerin pek çoğunun ticarileştirilerek

Deprem sonrası yapılan tartışmalar, yeni sağ anlayışın savunucularının bir doğa Mayi olan depremin toplumsal felakete dönüşmesinde uyguladıkları politikalarını etkili olduğunu, sorumluları daha da ağırlaştırdığını görmek istemediklerimi ve nedenlerin üstünü örtmeye çalıştıklarını ortaya koymuştun Diğer yandan, depremin- ortaya çıkardığı yatırım potansiyelini bir bölümü alanı olarak gördükleri, ayrılacak kaynakları ele geçirmek istedikleri açıkça gözlenmektedir.

piyasa güçlerine devredilmesi yönündeki bu girişimi, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı ile uygulamaya şansı bulamamıştır.

1992 Erzin-can D&premi'n-ün sonra ise, tartışmalar tekrar yoğunluk kazanmış, pek çok konferans, sempozyum kongrede bu konu ele alınmış, yasa teklifleri hazırlanmıştır.

G ü n d e m d e olan "Yapı Denetimi ve Sorumluluk Kanunu Tasarısını daha iyi değerlendirebilmek için bugüne kadar gerçekleştirilen girişimleri efe almak gerekir.

Bunlar;

1- 3.5.1935 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 3194 sayılı İmar Yasası'nın 21., 22, 24 ve 25. maddelerinde yer alan yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarına tanınan yetkiler için Anayasa Mahkemesine iptal davası açılmıştır.

Yasanın 21. maddesinde belediye ve valiliklerin yanı sıra yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarına "yapı ruhsatı" verme yetkisi tanınmıştır. 24 maddesinde bu büroların kuruluşu, yetki alanları ve sorumlulukları tanımlanmıştır. 25. maddesinde ise, büroların sınıflandırılmasının esasları belirlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi, ruhsat ve yapı kullanma izni vemenin» asli ve sürekli bir kamu görevi olduğu ve bu hizmetlerin ancak memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülebileceği gerekliliğine dayanarak 21, 22,» 24 ve 25. maddelerde yer alan yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarına ilişkin değişimleri, Anayasalın

128. maddesine aykırı bularak iptal etmiştir.

Yasanın kabul edildiği Turgut Özal'ın iktidarı döneminde bir kamu görevi olarak ruhsat verme işi yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarına devredilmek istenmiş, ancak bunların bazı sınıfları olabileceği düşüncesiyle inşaatı durdurulması veya yıktırılması, inşaat planı ve proje hazırlanması,, fenni sorumluluk üstlenmesi;» müşavirlik ve mtiteafi hitlik yapmaları yasaklanmıştır. İBugün ise, hazırlanan son tasarıda kamusal görevleri ticarileştirmede daha ilen gidilmiş, ruhsat verme işi kamuda bırakılmış, ancak kamu yalnız bir onay yeri olarak tarif edilmiş, proje ve yapı denetimi ile ilgili kamu görevleri özel yapı denetim kuruluşlarına bırakılmıştır. Yapılmak istenen Turgut Özal'ın dahi niyetlenmediği ölçüde bir özelleştirme-dir.

2- Anayasa Mahkemesi'nin 1986'da verdiği iptal kararından sonra, 1992 Erzin-can Depremi'ne kadar İmar Yasası'na yönelik tartışmalar sınırlı kalmış, bu depremden sonra ise, yeniden yoğunlaşmıştır.,

Önderliğini Türkiye İnşaat ve Tesisat .Müteahhitleri İşveren Sendikası (İNTES)-in yaptığı bir grup, sektörde kamusal denetimin kaldırılması, bunun yerine özel yapı denetimi kuruluşlarının yetkilendirilmesini! ve yapı sigortası uygulamasına geçilmesini istemişlerdir.

1994'de İstanbul'da düzenlenen "Yapılarda Can ve Mal Güvenliğinin Sağlanması Açısından Tarafsız Denetimin Önemi ve Yapı Sigortası Sempozyumunda İNTES Genel Sekreteri'nin sunduğu "Yapıda Denetim, -sorumluluk-Sigorta Üçgeni ve Türkiye İçin öneriler"1 adlı bildiride özetle şu görüşlere yer verilmiştir:

* Proje ve inşaat aşamasında uygulanan denetimin güvenilirliği için yapının sağlamlığını ve meydana gelecek hasarların giderileceğini garanti eden bir sigorta sistemine gerek bulunmaktadır.

* Ülkemiz için düşünülen sistemde, yerel yönetimlerin görevlendirilmesi ve yetkilendirilmesi kaçınılmazdır (Ancak, görevleri ve yetkileri imar-iskan ruhsatı verme ve akılcı-sağlıklı kentleşme gibi, yeterli imar sahaları planlaması ve üretilmesi gibi fonksiyonlarla sınırlandırılmalı, diğer yetkilerini kendi adına kullanmak

özere devretmelidir.).

* Bu sistem ile yerel yönetimlerin ağırlığı ve prestiji azaltılmalıdır.

* Denetimini, yerel yönetimin yürütmeyen kontrol isteminden kurtulmuş olarak, bağımsız, özerk, etki altında olmayan, sadece tekniğin ve bilim- in ışığında çalışan, devletin katılımı bulun- nani ve fakat özel kurum niteliği ağır basan, karma nite- likli bir Denetimi Kurumu eliyle yürütülmesi gerekmektedir.

Böylece ciddi bir denetim: uygulamasının, tüm ülkede etkili ve tek elden yürütülmesi, ülkenin coğrafi konu- mu ve bölgelerin gelişmişlik yönünden farkı olmaları nede- niyle, mümkün olmayacaktır. Bu sebeple pilot bölgelerde ve sadece belli bina türlerine uygulanması

mümkün olur (İlk aşamada bina türü yapılar, 200 m²'den daha büyük ve çok katlı binalarda..)¹¹

Bildirinin içeriği, bugün tartışılan taslağın fikri temellerinin o yıllarda oluşturulduğunu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.

3- 1997 yılında ODTÜ Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi'ne Erzincan Depremi için Dünya Bankası'ndan alınan kredinin milyarlarca TL tutan bir miktarı ile "3194 sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Yeni Bir Yapı Kontrol Sistemi ve Afetlere Karşı Dayanıklılığı Sağlayacak Önlemleri İçer- mek Üzere Revizyon Araştırması Müşavirlik Hizmetleri" adlı bir çalışma yaptırılmıştır. 1998 Mayıs'ında kesin- leştirilen Ön Rapor'un ardından 1.998 Kasım ayında bitirilen Ara Rapor'un 11. Ek'i "3194 sayılı İmar Kanununda Yapılması Önerilen Değişikliklere İlişkin Taslak" adını taşımaktadır ve taslakta "Madde 8- Bu Kanun'da öngörülen yapı denetimi sisteminin yürütülmesi amacıyla Yapı Denetim Üst Kurulu oluşturulur.. Yapı Denetim Üst KuruluTnun kuruluş ve

işleyiş esaslar« Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yapı denetim« sorumluluğunu öze- rine alan denetim kuruluşları, yapının jelerinin yürürlükteki yönetmeli ve standartlara uyunu ve yapının ruh- sat ve eklerime uygun olarak yapıldığımi l trol etmek, belgele- mek ve yapının tamamı veya kullanı- ma hazır nitelikteki kısımları için uygun görüş belgesi düzenlendiğini bu belgenin veril- mesini izleyen onbeş gön içinde ruhsatı veren ida- reye yazılı olarak bildirmekle yüküm- lüdür.." tanımla- maları yer almıştır., Görüleceği gibi taslakta proje ve yapı denetiminin özel fir- malarca yerine getirilme- si piyasaya devri anlayışı egemendir.

4- Marmara Depremi'nden kısa bir süre sonra» Eylül 1999'da ODTÜ Deprem Mühendisliği Merkezi'nin yürüt- tüğü projenin Kesin Raporu bitirilmiştir.

Ara Rapor ile Kesin Rapor arasında genel olarak büyük benzerlik bulunmak- la birlikte, kimi anlamlı farklılıklar söz konusudur.

Ara Rapor ile ilgili yapılan Danışma Toplantısının açış konuşmasını yapan Araştırma Ekibi Temsilcisi "Çalışmanın kapsam ve amaç« yen« baştan bir sis- tem oluşturmak değil, mevcut sistemin ve 3194'ün iyileştirilmesidir. Kökten değişiklik amaçlı bir çalışma olsaydı başlama noktalarımız, kapsam ve yön- temimiz çok farklı olurdu" açıklamasını yapmışken, Marmara Depremi'nden sonra bitirilen Kesim Rapor'un "Sunuş ve Genel Özet" bölümünde "Gözden kaç- mayacağını umduğumuz bir husus, çalışmamıza bu aşamada verdiğimiz isimdir: Artık Müşavirlik Sözleşmesinde yazılı olduğu gibi yalnızca 3194 sayılı İmar Kanunu ve dört yönetmeliğini değiştirmekle yetinmiyoruz. Getirdiğimiz Türkiye'de yeni bir Mekansal Planlama

ve imar Kanunu düzenidir." İddiasında bulunulmuştur. Araştırmanın amaç, kap- sam ve yöntemi belli olduğuna göre yen« bir düzen nasıl getirilmiştir? Deprem sonrası oluşan toplumsal duyarlılığı fırsatçı bir biçimde, piyasacı anlayışla ve arz-talep ilişkisi içinde ete alış. haklı olarak "bilim", "bilimsel etik" ve "üniversite*" kavramlarının tartışıl- masına, projenin tutarlılığının ya da tutarsızlığının gözden geçirilmesine neden olacaktır.

Bir diğer konu ise, Ara Rapor'da yapı denetimi kuruluşları özel firmalar olarak tanımlanmışken, Kesin Rapor'da yapı denetim kuruluşları özel firmalar olarak tanımlanmışken, Kesin Rapor'da hem imar teknik kuruluşları hem de yapı denetim kuruluşları özel ya da kamu kuruluşu olarak tanımlanmıştır.. Bu fark- lılık özellikle TMMOB ve" bağlı bazı Odaları gibi kamusal denetime vurgu yapan meslek örgütlerinin eleştirilerini karşılamak için yapılmış, kavramlara açıklık .getirmeyerek ise, yasak savma niyeti ortaya konulmuş ve inandırıcı olu- namamıştır.

5- Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Mayıs 1998'de ilgili kuru- luşlara gönderdiği ve Ara Rapor'daki anlayış doğrultusunda hazırlanmış "Yapı Denetimi ve Sigorta Kanunu Tasarısfn- da teknik denetim "Madde 8- Teknik kontroller veya teknik müşavirler, yapım safhasında karşılaşılabilecek çeşitli aksaklıklardan yapıyı korumakla görev- lidir. Teknik kontrollük, yapı tasarımını, uygulaması ve ekspertiz faaliyetleri bir arada yapılamaz.

Yapı,, projesinin incelenmesi ve uygunluğunun belirlenmesi ile yapının başlamasından bitimime kadar, teknik kontrol denetiminde yapılır..

* Yapı denetim; sorumluları görev ve yetkileri ile yapacakları kontrol hizmet- lerime ilişkin esaslar, hazırlanacak yönet melikle belirlenir. Yapı işinde görev ala- cıklar» işe başlamadan evvel bu kanunun öngördüğü esaslar doğrul- tusunda sigortalanmış olduklarını,, ilgili idareye kanıtlamak zorundadırlar," Sigorta ise: "Madde 9- Devlet tarafından yaptırılan her türlü yapı, içinde insan çalışan ve yaşanan bütün yapılar ile toplam inşaat alanı brüt 60 m²'yi aşan her türü yapıların mal sahipleri ve yukarı- da tanımlanan sorumluları, yapı sigor-

tası yaptırmak zorundadırlar." biçiminde yer almıştır.,

6- 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nden hemen sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından aceleyle "Yapı Denetim ve Sorumluluk Yasa

Tasarısı" hazırlamıştır. Tasarıda sorumluluk "Madde 4-

Yapı Denetim ve Danışmanlık Şirketleri'nin yapının kontrolünün yapıldığı

sıradaki yöneticileri ve kontrolü yapan teknik elemanları denetim altında

inşa edilen yapıların fena yapılması nedeniyle, uhsat ve

rilmesinden sonra ortaya çıkan her türlü zarardan kusur

aranmaksızın müteselsilen sorumludurlar." Sigorta "Madde

5- Sorumluluğu söz konusu olan kişilerin faaliyete başlamadan önce ma-

lî sorumluluk sigortası yaptırmaları zorunludur." Teknik denet-

leme "Madde 12- Bu kanunda tarif edilen her türlü yapının, Yapı denetim ve

Danışmanlık Şirketlerinin denetimi altında inşa edilmesi zorunludur, Yapı

Denetim ve Danışmanlık Şirketlerince gerçekleştirilecek denetimi, yapım

süresince görev alacak kişilerin tüm eylem ve işlemlerinin yanı sıra, yapıda

kullanılan her türlü malzemenin standarda uygunluğunu da kapsayacaktır.

Ayrıca yapımı safhasında karşılaşılabilecek çeşitli aksaklıklardan yapıyı koru-

makla görevli olan Yapı Denetimi ve Danışmanlık Şirketleri, yapı denetimi

dışında başka bir faaliyette bulunamaz.

Yapı» projesinin incelenmesi ve uygunluğunun belirlenmesi ile yapının

başlamasından tamamlanmasına kadar» Yapı Denetim ve Danışmanlık Şirketi

denetiminde yapılır,

Malzeme üreticileri, proje mükellefleri veya yapım işinde müteahhit veya

taşeron sıfatı ile yer alanlar, yapı denetim şirketlerinin yapıya ilişkin yaptığı ve

talep ettiği her türlü teknik düzenlemeyi eksiksiz yerine getirmek zorundadır..

Yapı Denetim: ve Danışmanlık Şirketlerinin kuruluş» işlevi» görev ve

yetkilerine ilişkin esaslar yönetmelikle düzenlenir." biçiminde tanımlanmıştır

7- Ancak, kısa bir süre sonra, 2.9:1999 tarihinde Bayındırlık ve İskan

Bakanlığında konu ile ilgili kuruluşlarla başlatılan görüşme sürecinin ilk

toplantısına yeni bir "Yapı Denetim ve Sorumluluk Kanunu

Tasarısı" sunulmuştur. Tasarıda teknik denetim

"Madde 5- Bu Kanunda tanımlanan her türlü yapının, Yapı Denetim

Kuruluşlarının denetimi altında inşa edilmesi zorunludur.

Yapı Denetim Kuruluşları, yapım faaliyetlerinin her aşamasında her türlü

inşaatı» imalatı ve yapıda kullanılan malzemeyi denetlemekle

ve zemin etüd raporları ile uygulama projesinin uygunluğunu kontrol etmekle yükümlüdürler.

Yapı Denetim Kuruluşlarının, ödenmiş sermayesinin 1 trilyar

TL'den az olmaması ve bünyesinde en azından mimarlık, inşaat,, makine,

elektrik ve jeoteknik dallarında deneyimli teknik personel bulundurması zorun-

ludur.

Yapı Denetim kuruluşlarının teşkilat ve görevleri» meslek kuruluşlarının

görüşleri alınarak ilgili Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.^{1*} Sorum-

luluk "Madde 7- Yapı Denetim Kuruluşlarının tüzel kişilikleri ile yapının denetiminin

yapıldığı sıradaki yöneticileri ve denetimi yapan teknik elemanları, denetimleri

altında inşa edilen yapıların fena yapılması nedeniyle, ortaya çıkan her türlü:

zarardan kusur aranmaksızın müteselsilen sorumludurlar.

Denetim hizmeti yapan kişiler, yaptıkları denetim hizmetinin bu sorumlun

luğundan hiçbir şekilde ve şartta kurtulamazlar." biçiminde düzenlenmiştir.

Bir önceki tasarıda, "yapım safhasında karşılaşılabilecek çeşitli aksaklıklardan

yapıyı korumakla görevli olan Yapı Denetim ve Danışmanlık Şirketleri,, yapı

denetimi dışında başka bir faaliyette bulunamazlar ifadesine yer verilmişken,

son tasarıdan bu ifadeler çıkarılmıştır.

Böylece, şirketlerin hem yapımçı hem denetleyici olmalarına olanak sağlamak istenmiştir. Bir başka anlatımla, bir yandan kamusal denetim ticari kuruluşlara bırakılmak istenirken, diğer yandan da tekelleşme teşvik edilerek istenmiştir.

Yine, bir önceki tasarıda yapı denetim kuruluşlarına bir sermaye sınırlaması getirilmezken! son tasarıda "ödenmiş sermayesinin 1 trilyon TL'den az olmaması" koşulu getirilmiş, böylece sektörde tekelleri yapının oluşturulmasının politik olarak tercih edildiği ortaya konulmuştur.

Bakanlık düzeyinde yürütüleni çalışmalarda, yapı sigortası» sigorta şirketlerinin isteksizliği yanında, zorunlu sigortası süresini, 25 yılı çok görmeleri ve 5 yılda ısrar etmeleri nedeniyle kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Yapı denetim; ve danışmanlık şirketlerinin kurulmaları için öngörülen 1 trilyon TL'lik koşuldandır vazgeçilmiştir. Bunun nedeni ise, sermaye bloğunda yaşanan bölüşüm kavgaları sonucunda orta-küçük sermaye kesiminin bölüşüme dahil edilmesidir.

8- Aynı çevrelerin tezlerine destek amacıyla gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları örnek olarak vermişlerdir, ancak bu yanıltıcıdır Çünkü, o ülkeler ile Türkiye'nin toplumsal koşulları birbirlerinden çok farklıdır. O ülkelerde göç, nüfus artışı, kentleşme bir sorun oluşturmamakta ve bunun yanında konut fazlası bulunmaktadır. Türkiye'de ise, hızlı göç ve nüfus artışı yaşanmakta, kentleşme süreci devam etmekte ve konut açığı bulunmaktadır. Bütün eksikliklerine, yanlışlarına karşın, yine de büyük olanak ve kadrolara sahip merkezi ve yerel yönetimlerin yetersiz kaldığı yapı denetimi alanında, kâr amacıyla faaliyet yürütecek özel yapı denetimi ve danışmanlık şirketlerinin çözümlerini getireceğini: iddia etmek gerçekçi değildir. Bu şirketler ya eğitim, sağlık alanlarında olduğu gibi üst gelir gruplarına hizmet verecekler ve bugün kentlerin yüzde 70'inin kaçak yapılardan oluştuğu dikkate alınırsa, halk kesimleri kaderi ile başbaşa bırakılacak ya da uygulama yaygınlaştırılarak yozlaştırılacaktır.

VI. Sonuçlar

1- Bütün konularda olduğu gibi deprem ile ilgili olarak da bilimin yol göstericiliğinde hareket edilmemiştir. Bu

yönde bilim adamlarının öngörülerini dikkate alınmamış» sorumsuz ve kaderci yaklaşımlar sergilenmiştir.

2- Bir doğa olayı olan depremin toplumsal felakete dönüşmesinin sistemden kaynaklandığı bütün açıklığı ile ortaya çıkmıştır.

3- Yaklaşık 20 yıldır

dünyada ve Türkiye'de uygulanan yeni politikalar sistemden kaynaklanan sorunları çözmemiş, çözmemiş ve tam tersine daha da ağırlaştırmıştır.

4- Yeni sağ görüşlerin Birleşmiş Milletler vb. gibi uluslararası platformlara dayatılmaları ve onaylatılmaları bu görüşleri savunanlar tarafından bir başarı olarak gösterilmeye çalışılmış, ancak toplumsal sorunlar çözümsüz kalmaya devam etmiştir,

5- Deprem, kamusal hizmetlerin ihmal edildiğini, özellikle bir kamu görevi olan yapı denetiminde bu ihmalin sorumsuzluk boyutuna ulaştığını ve hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimlerin kusurlarının büyük olduğunu göstermiştir.

6- Anayasa ve yasalardaki emredici hükümler dikkate alınmamış, çıkarılan imar afları ile hukuksuzluk kural haline getirilmiştir.

7- Planlama anlayışından uzaklaşarak, ülke toprakları, ormanları,, doğal kaynakların kamu mülkiyeti olmaktan çıkarılarak dünya piyasalarına sunulma çabaları toplumun çıkarlarının korunamaması sonucunu doğurmuştur.

8- Depremin olumsuz sonuçlarını azaltmak için gündeme getirildiği iddia edilen "Yapı Denetimi ve Sorumluluk Kanunu Tasarısı", 1985 yılında Turgut Özal iktidarı döneminde çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasası ile başlatılan kamusal görevlerin ticarileştirilerek piyasa güçlerine bırakılmasına dayanan yeni sağ mantık ile hazırlandığından toplumsal sorunları daha da ağırlaştıracaktır.

9- Yapı denetimi alanında büyük inşaat firmalarının çıkarları doğrultusunda

da yapılan yasa hazırlıklarına pek çok siyasi,, uzman ve ilgi kuruluşun destek, olmaları son derece düşündürücüdür. Bu kesimlerin ortaya koyduğu kamu düşmanlığının, piyasa-özelleştirme hayranlığının yalnız düşünce ortaklığından kaynaklanmadığı, somut çıkar ortaklıklarına dayandığı hissedilmektedir.

Bütün

**yanışlarında karşın,
yaklaşımlarında karşın,
• j'im? ife büyük olanak
ve kadrolara sahip
merkezi ve yerel yönetim-
lerin yetersiz kaldığı yapı
denetimi alanında, kâr
amacıyla faaliyet yürütecek
özel yapı demetim ve danış-
m anlık şirketlerinin
çözüm getireceğini
iddia etmek gerçekçi
değildir.**

ekonomik, eğitim^ kültürel vb., gibi gereksinimlerinin karşılanması, sanayi, tarım ve hizmet kesimlerindeki mal ve hizmet üretim koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların etkinleştirilmesi ve bu amaçla kamu yöntem biçimlerinin geliştirilmesi ve işletilmesi zorunludur.

2- İyileştirme çalışmaları ülkedeki ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal oluşumların kamu yararına en çok katkıda bulunabilecek doğrultuda olmalıdır.

3- Bunun için ulusal planlamaya,, yani "ülke ya da bölgelere ait temel ekonomik ve sosyal büyüklükleri,, belirti öncelikler gözetilerek saptanan hedefler doğrultusunda etkilemek, kontrol etmek, koordine etmek için harcanan bilinçli çabalarca ağırlık verilmelidir.

4- Kamunun araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayırdığı kaynak artırılmalıdır.

5- Deprem konusunda faaliyet yürüten kuruluşlar arasındaki koordinasyonsuzluk giderilmelidir.

6- Deprem gibi olağanüstü durumların daha az zararlı atlatılmasına yönelik hukuksal ve kurumsal düzenlemeler halkçı bir anlayışla yapılmalı ve etkili olarak işletilmelidir.

7- Özel olarak, yapı sektöründe, planlamadan projelendirmeye ve uygula-

maya kadar bütün aşamalarda kamusal denetim göçlendirilmelidir. Bu amaçla, merkezi yönetimin ilgili birimlerinin ve yerel yönetimlerin bütçe olanakları artırılmalı, nitelikli kadro istihdam edilmeli araç-gereç, laboratuvar eksiklikleri giderilmeli, hizmet içi eğitim programları ile çağdaş norm ve standartlarda hizmet yerilmeleri sağlanmalıdır. Yapı sektöründe kamusal denetim temel alınmalıdır.

Yapı sigortasının çatışan çıkarlar temelinde (ppimciHSigortacı tam denetimi sağlanacağı görüşü ise doğru değildir. Her şeyden önce sigorta bir denetim aracı olmayıp, zararların karşılanmasına yönelik sirkelerdir, Dolayısıyla, yapı sigortası olsa olsa kamusal denetimi destekleyici bir uygulama olabilir; Sigorta uygulamasında, sistemde kamu: sigortalının ağırlıklı olarak yer alması regülasyon, tekelleşmenin ve haksız kazançların önlenmesi açısından son derece yararlı olacaktır.

Kaldı ki» sorumlular sigorta sistemi ile bütünüyle çözüme kavuşturmak mümkün değildir. Nitekim, trafik sigortası da "trafik canavarı" olarak tanımlanan trafik sorunlarına çözüm getirememiştir. Yın, işçilerin SSK'ya bağlı çalışmaları da zorunlu ve kayıt dışı istihdam yasaktır. Ancak, bugün 4.5 milyon işçi kaçak olarak çalıştırılmaktadır. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi sorunların kaynağı sistemdir ve çözüm için yasal boşluklar giderilmeli, ama çözümler yalnız yasa çıkarılmasında görülmemelidir.

8- Köklü çözümler için toplum kesimleri arasındaki farkları aıfırtıcı, bölgelerarası dengesizlikleri derinleştirici yeni sağ politikalar terkedilmelidir.

Mehmet Yüksel Barkurt
Jeoloji Yüksek Mühendisi